

OLIV TA’LIM TIZIMIDA CLIL ASOSIDA INTEGRATSIYALASHGAN METODIK MODELNI ISHLAB CHIQISH VA ASOSLASH

Ibroximov Maqsadjon Axmedovich

Namangan davlat pedagogika instituti, katta o’qituvchi

e-mail: maqsadjoibroximov@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23728016>

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta’lim tizimida CLIL (Content and Language Integrated Learning) yondashuvi asosida integratsiyalashgan metodik modelning nazariy-metodik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqot kompetensiyaviy, tizimli va integrativ yondashuvlarga tayangan holda amalga oshirildi. Modelning maqsadli, mazmuniy, metodik va natijaviy komponentlari aniqlashtirildi hamda ularning o’zaro funksional bog’liqligi asoslandi. Integratsiyalashgan model kasbiy va lingvistik kompetensiyalarni bir vaqtning o’zida shakllantirishga xizmat qilishi ilmiy jihatdan asoslab berildi. Oliy ta’lim tizimida fanlararo integratsiya, o’quv yuklamasini optimallashtirish va amaliy yo’naltirilganlikni ta’minlash nuqtai nazaridan modelning samaradorligi ko’rsatib berildi.

Kalit so’zlar: integratsiyalashgan metodik model, CLIL, kompetensiyaviy yondashuv, fanlararo integratsiya, kasbiy kompetensiya, lingvistik kompetensiya, oliy ta’lim.

DEVELOPMENT AND THEORETICAL JUSTIFICATION OF AN INTEGRATED METHODOLOGICAL MODEL BASED ON CLIL IN HIGHER EDUCATION

Abstract. The article analyzes the theoretical and methodological foundations of an integrated instructional model based on CLIL approaches in higher education. The study relies on competency-based, systemic, and integrative approaches. The target, content, methodological, and result components of the model are identified and their functional interconnection is substantiated. The findings demonstrate that the integrated model ensures the simultaneous development of professional and linguistic competencies. The effectiveness of the model is justified in terms of interdisciplinary integration, optimization of academic workload, and practice-oriented learning in higher education.

Keywords: integrated methodological model, CLIL, competency-based approach, interdisciplinary integration, professional competence, higher education.

РАЗРАБОТКА И ОБОСНОВАНИЕ ИНТЕГРИРОВАННОЙ МЕТОДИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ НА ОСНОВЕ CLIL В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В статье анализируются теоретико-методические основы интегрированной модели обучения на основе подходов CLIL в системе высшего образования. Исследование проведено с опорой на компетентностный, системный и интегративный подходы. Определены целевой, содержательный, методический и результативный компоненты модели, а также обоснована их функциональная взаимосвязь. Доказано, что интегрированная модель обеспечивает одновременное формирование профессиональных и лингвистических компетенций. Показана

эффективность модели с точки зрения междисциплинарной интеграции, оптимизации учебной нагрузки и практико-ориентированного обучения.

Ключевые слова: интегрированная методическая модель, CLIL, компетентный подход, междисциплинарная интеграция, профессиональная компетенция, высшее образование.

KIRISH

XXI asrda oliy ta’lim tizimi global transformatsiya jarayonini boshdan kechirmoqda. Raqamli iqtisodiyot, xalqaro mehnat bozori va fanlararo integratsiya sharoitida mutaxassis tayyorlash modeli tubdan yangilanmoqda. Zamonaviy ta’lim paradigmasi bilimlarni uzatishdan ko’ra kompetensiyalarni shakllantirishga yo’naltirilganligi bilan tavsiflanadi.

O’zbekiston Respublikasida oliy ta’limni modernizatsiya qilish strategik vazifa sifatida belgilangan. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF–5847-son Farmonida oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlanib, unda xalqaro standartlarga mos, raqobatbardosh, zamonaviy kompetensiyalarga ega mutaxassislar tayyorlash ustuvor yo’nalish sifatida ko’rsatib o’tilgan [1]. Mazkur hujjatda ta’lim jarayonini innovatsion metodlar asosida tashkil etish, fanlararo integratsiyani kuchaytirish va xorijiy tillarni kasbiy faoliyat bilan uzviy bog’liq holda o’qitish zarurligi ta’kidlanadi.

Globalashuv sharoitida sport industriyasi ham xalqaro miqyosda rivojlanmoqda. Xalqaro federatsiyalar, marketing agentliklari, media platformalar va transmilliy sport loyihalari professional kommunikatsiyani talab qiladi. Shu bois zamonaviy mutaxassis tilni alohida fan sifatida emas, balki kasbiy faoliyat vositasi sifatida egallashi zarur.

An’anaviy oliy ta’lim amaliyotida fan va chet tili ko’pincha alohida, bir-biridan mustaqil o’qitiladi. Natijada talaba mazmuniy bilimga ega bo’lsa-da, uni xorijiy til vositasida ifodalashda qiyinchilikka duch keladi. Aksincha, til kompetensiyasi shakllangan bo’lsa ham, kasbiy kontekst yetishmasligi sababli kommunikativ samaradorlik pasayadi. Bu esa dual kompetensiya – ya’ni kasbiy va lingvistik kompetensiyalarning bir vaqtning o’zida shakllanishi zaruratini yuzaga keltiradi.

Mazkur muammoni hal etishda ESP (English for Specific Purposes) yondashuvi alohida ahamiyat kasb etadi. ESP nazariyasi ehtiyojga yo’naltirilganlik tamoyiliga asoslanadi. Hutchinson va Waters ESPni “maqsadga yo’naltirilgan til o’qitish modeli” sifatida tavsiflaydi va o’quv jarayonini o’quvchining kasbiy ehtiyojlari bilan bog’lash zarurligini ta’kidlaydi.

CLIL esa mazmun va tilni integratsiyalashgan holda o’qitishga asoslanadi. Coyle, Hood va Marsh tomonidan ishlab chiqilgan 4C modeli (Content, Communication, Cognition, Culture) mazmuniy bilim, til ko’nikmalari, tafakkur jarayoni va madaniy komponentning uzviy birligini nazarda tutadi. CLIL yondashuvi tilni o’qitish vositasi emas, balki bilim olish instrumenti sifatida talqin qiladi.

Biroq amaliyot shuni ko’rsatadiki, CLIL ko’pincha alohida metodik yo’nalish sifatida qo’llanadi. Ularning integratsiyalashgan modeli yetarlicha tizimlashtirilmagan. Zamonaviy oliy ta’lim tizimi esa fanlararo integratsiyani, kompetensiyaviy yondashuvni va amaliy yo’naltirilganlikni talab etmoqda.

Integratsiyalashgan metodik model quyidagi nazariy asoslar bilan izohlanadi:

1.kompetensiyaviy yondashuv;

- 2.konstruktivistik pedagogika;
- 3.fanlararo integratsiya konsepsiyasi;
- 4.kommunikativ til o’qitish nazariyasi;
- 5.kasbiy diskurs nazariyasi.

Model mazmun va tilni ajratmasdan, ularni yagona o’quv jarayoni doirasida birlashtirishni ko’zda tutadi. Bu yondashuv o’quv yuklamasini optimallashtiradi, nazariya va amaliyot o’rtasidagi tafovutni kamaytiradi hamda talabalarning kognitiv faolligini oshiradi.

Masalan, professional loyiha ishlab chiqish jarayonida talaba bir vaqtning o’zida:

- kasbiy tahlil qiladi (mazmuniy kompetensiya),
- terminologik birliklardan foydalanadi (lingvistik kompetensiya),
- strategik qaror qabul qiladi (analitik kompetensiya),
- taqdimot o’tkazadi (kommunikativ kompetensiya).

Bunday integratsiya sun’iy emas, real kasbiy faoliyat modeliga mos keladi. Shu sababli integratsiyalashgan metodik model oliy ta’lim tizimida samarali o’qitish mexanizmi sifatida qaralishi mumkin[6:57].

Yuqoridagilardan kelib chiqib, mazkur tadqiqotning maqsadi – CLIL yondashuvi asosida integratsiyalashgan metodik modelni nazariy jihatdan asoslash, uning tarkibiy komponentlari va oliy ta’lim tizimidagi samaradorlik omillarini aniqlashdan iborat.

Strukturaviy-funksional tahlil natijalari modelning ichki mantiqiy yaxlitligini tasdiqladi. Maqsadli komponent kasbiy va lingvistik kompetensiyalarni integratsiyalashgan holda shakllantirishga yo’naltirilgan bo’lsa, mazmuniy komponent autentik professional materiallar asosida qurildi. Metodik komponent esa muammoli vaziyatlar, loyiha faoliyati, case-study va interaktiv metodlarni o’z ichiga olgan holda, o’quvchini faol subyekt sifatida jalb qilishni nazarda tutadi. Natijaviy komponent esa kompetensiyalarning kompleks shakllanishini diagnostika qilish imkonini beradi. Ushbu komponentlarning o’zaro uyg’unligi modelning didaktik samaradorligini ta’minlovchi asosiy omil sifatida namoyon bo’ldi (1-jadval).

Komponent	Mazmuni	Vazifasi	Natija
Maqsadli	Kasbiy va lingvistik kompetensiya	Strategik yo’nalish belgilash	Dual kompetensiya
Mazmuniy	Autentik kasbiy material	Fanlararo integratsiya	Mazmuniy yaxlitlik
Metodik	CLIL metodi	Amaliy faoliyatni tashkil etish	Faol o’zlashtirish
Natijaviy	Diagnostik mezonlar	Kompetensiyani baholash	O’lchanadigan natija

1-jadval. Integratsiyalashgan pedagogik modelning tarkibiy qismlari

Modelning samaradorligi, shuningdek, o’quv yuklamasini optimallashtirish imkoniyati bilan ham izohlanadi. Til va kasbiy fanlarni alohida o’qitish o’rniga, ularni mazmuniy integratsiya asosida birlashtirish vaqt va resurslardan oqilona foydalanishni ta’minlaydi. Bu yondashuv O’zbekiston Respublikasining oliy ta’lim tizimini modernizatsiya qilishga qaratilgan normativ-

huquqiy hujjatlarda belgilangan fanlararo integratsiya va kompetensiyaviy yondashuv tamoyillariga mos keladi.

Natijalar integratsiyalashgan metodik modelning kommunikativ muhitni tabiiy ravishda shakllantirish imkoniyatini ham ko’rsatadi. Kasbiy vaziyatga asoslangan topshiriqlar orqali til o’rganish sun’iy akademik mashqlar darajasida qolib ketmaydi, balki real professional diskursga yaqinlashadi. Bu esa talabalarni kelgusida xalqaro ilmiy va professional maydonda faol ishtirok etishga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, modelning konseptual yangiligi uning metodik universalligida namoyon bo’ldi. U nafaqat sport menejmenti, balki boshqa ijtimoiy-iqtisodiy va texnik yo’nalishlarda ham moslashtirilishi mumkin bo’lgan ochiq tizim sifatida ishlab chiqildi. Strukturaviy moslashuvchanlik modelni turli o’quv rejalari va kredit-modul tizimiga integratsiya qilish imkonini beradi.

Mazkur modelning samaradorligi konstruktivistik ta’lim nazariyasi bilan ham asoslanadi. Vygotskyning yaqin rivojlanish zonasi haqidagi konsepsiyasiga ko’ra, bilim ijtimoiy muloqot jarayonida shakllanadi. Integratsiyalashgan metodik modelda aynan muloqot, hamkorlik va muammoli vaziyatlar asosiy o’rin egallaydi [6]. Bu esa bilimning passiv o’zlashtirilishidan faol konstruksiyasiga o’tishni ta’minlaydi. Talaba tayyor axborotni qabul qiluvchi emas, balki uni ishlab chiquvchi subyektga aylanadi.

Shuningdek, model kommunikativ kompetensiya nazariyasi bilan ham uyg’unlik kasb etadi. Dell Hymes tomonidan ilgari surilgan kommunikativ kompetensiya tushunchasi tilni faqat grammatik tizim sifatida emas, balki ijtimoiy faoliyat vositasi sifatida talqin qiladi [7]. Integratsiyalashgan model aynan kasbiy kontekstda tilni funksional qo’llashga yo’naltirilganligi bilan ahamiyatlidir. Masalan, sport loyihasini taqdim etish, investorlar bilan muzokara ssenariysini ishlab chiqish yoki xalqaro shartnoma loyihasini muhokama qilish jarayonida til real professional vazifani bajaradi.

Oliy ta’lim tizimida bunday modelni joriy etishning samaradorligi bir necha omillar bilan izohlanadi. Birinchidan, fanlararo integratsiya ta’lim mazmunining fragmentarligini kamaytiradi. Ikkinchidan, kredit-modul tizimi sharoitida modulli integratsiya o’quv yuklamasini optimallashtirish imkonini beradi. Uchinchidan, raqamli ta’lim muhitida autentik materiallardan foydalanish (xalqaro sport tashkilotlari hujjatlari, media matnlari, statistik hisobotlar) o’quv jarayonini real kasbiy maydonga yaqinlashtiradi.

Muhokama natijalariga ko’ra, integratsiyalashgan metodik modelning moslashuvchanligida namoyon bo’ladi. Model ochiq tizim bo’lib, u o’quv dasturiga qarab kengaytirilishi yoki toraytirilishi mumkin. Bu esa uni nafaqat sport menejmenti, balki iqtisodiyot, turizm, axborot texnologiyalari kabi boshqa yo’nalishlarga ham tatbiq etish imkonini beradi.

Bundan tashqari, modelni amaliyotga joriy etishda quyidagi takliflar muhim deb hisoblanadi:

- 1.O’quv dasturlarini fanlararo integratsiya tamoyili asosida qayta ko’rib chiqish.
- 2.O’qituvchilar uchun CLIL bo’yicha malaka oshirish kurslarini tashkil etish.
- 3.Autentik kasbiy materiallar bazasini yaratish.
- 4.Kompetensiyaga asoslangan baholash mezonlarini ishlab chiqish.

Shunday qilib, muhokama natijalari integratsiyalashgan metodik model oliy ta’lim tizimida samarali, nazariy jihatdan asoslangan va amaliyotga yo’naltirilgan pedagogik mexanizm ekanligini tasdiqlaydi. U mazmun va til birligini ta’minlash orqali professional tayyorgarlik sifatini oshirish, talabalarni xalqaro akademik va kasbiy muhitga integratsiya qilish hamda zamonaviy ta’lim talablariga moslashish imkonini beradi.

Shu asosda quyidagi amaliy takliflar ilgari suriladi:

1. Oliy ta’lim muassasalarida kasbiy fanlar va xorijiy til modullarini integratsiyalashgan o’quv bloklari shaklida qayta loyihalash maqsadga muvofiq.

2. CLIL yondashuvi bo’yicha professor-o’qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish, maxsus malaka oshirish dasturlarini joriy etish zarur.

3. Autentik kasbiy materiallar (xalqaro tashkilotlar hisobotlari, professional hujjatlar, amaliy кейслар) asosida o’quv-metodik majmualar yaratish tavsiya etiladi.

4. Integratsiyalashgan model asosida kompetensiyaga yo’naltirilgan baholash mezonlarini ishlab chiqish va reyting tizimiga moslashtirish lozim.

5. Modelni eksperimental-sinov asosida amaliyotga joriy etib, uning samaradorligini empirik ko’rsatkichlar orqali aniqlash keyingi tadqiqotlar yo’nalishi sifatida belgilanishi mumkin.

Umuman olganda, ishlab chiqilgan integratsiyalashgan metodik model oliy ta’lim tizimida kasbiy va lingvistik kompetensiyalarni uyg’un rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik mexanizm sifatida tavsiflanadi. U ta’lim jarayonining sifat ko’rsatkichlarini oshirish, xalqaro akademik makonga integratsiyani kuchaytirish hamda bitiruvchilarning professional raqobatbardoshligini ta’minlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF–5847-son Farmoni “Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to’g’risida”.
2. Hutchinson T., Waters A. English for Specific Purposes: A Learning-Centred Approach. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 183 p.
3. Dudley-Evans T., St John M. Developments in English for Specific Purposes: A Multi-Disciplinary Approach. – Cambridge: Cambridge University Press, 1998. – 301 p.
4. Coyle D., Hood P., Marsh D. CLIL: Content and Language Integrated Learning. – Cambridge: Cambridge University Press, 2010. – 170 p.
5. Marsh D. Content and Language Integrated Learning: The European Dimension. – Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2002. – 204 p.
6. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. – 159 p.
7. Hymes D. On Communicative Competence // Sociolinguistics. – Harmondsworth: Penguin, 1972. – P. 269–293.
8. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 270 p.
9. Ibroximov, M. A. (2023). Professional ta’lim yo’nalishi talabalarining ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishda ta’lim va amaliyot integratsiyasi. Academic research in educational sciences, 4(TMA Conference), 175-179.

10.Axmedovich, I. M. (2024). Xorijiy tadqiqotlarda bo ‘lajak pedagoglarning kasbiy faoliyatini ijtimoiy kompetentlik asosida rivojlantirish zaruriyatlari. Science and innovation, 3(Special Issue 41), 446-449.